

УДК 37.035.4(477)

Колесніченко Н.М., Миколаївський державний гуманітарний університет імені Петра Могили

Колесніченко Наталія Михайлівна – старший викладач кафедри політичних наук МДГУ ім. П. Могили. Коло наукових інтересів – громадянська освіта, політичне та правове виховання молоді.

Проблеми політико-правової і громадянської освіти в Україні

Стаття присвячена проблемам формування політичної та правової культури громадян як необхідної умови на шляху українського суспільства до демократичної консолідації.

The article deals with the problems of the citizens' political and lawful culture as a necessary condition for the Ukrainian society to democratic consolidation.

У час розбудови нашої державності з особливою силою ставиться вимога забезпечення прав громадян вільної України, піднесення їхньої національної самосвідомості й зміцнення самодисципліни, відповідального ставлення до своїх громадських обов'язків.

Знання законів, яких має дотримуватися громадянин, виховання поваги громадян до своїх і чужих прав, вміння відстоювати, захищати і, відповідно, ними користуватися посідають, без перебільшення, чільне місце в системі громадянської освіти.

Становлення Української держави і формування української політичної нації, що відбувається на тлі посткомуністичної трансформації – процес тривалий і суперечливий. Ціннісна система суспільства, що існувала протягом десятиліть, інтенсивно руйнується, натомість нова створюється повільно. У процесі демократизації наша країна пододала певний відтинок шляху і

перебуває на етапі становлення політичних інститутів демократії. Проте конституційне закріплення основних інститутів та принципів демократії – лише один з кроків на шляху демократизації.

Україні вкрай необхідна консолідація демократії, тобто становлення та відтворення демократичної політичної практики, моделей та зразків поведінки, характерних для демократичної політичної культури, подальше формування та удосконалення різноманітних демократичних структур, звання людей до життя в умовах демократії.

За останній час наукові колективи залучилися до створення низки концепцій громадянської і політичної освіти та громадянського виховання [1; 2], в яких приділяється належна увага необхідності виховання громадянина, який цінує та готовий відстоювати ідеали свободи, демократичні цінності, права людини. Зокрема, в Концеп-

ції громадянської освіти в Україні (колектив авторів: І. Жадан, Т. Клишченко, Л. Мицик, О. Наровлянський, Л. Пономаренко, О. Рудік, С. Рябов, І. Тараненко) наголошується, що “важливими етапами на шляху українського суспільства до демократичної консолідації є виховання толерантності, поваги до прав людини, вміння долати стереотипи, знаходити компроміс. Необхідно, щоб громадяни знали свої права і обов’язки, були впевнені, що можуть впливати на зміни в суспільстві, дотримуватись закону, мислити практично і незалежно” [1].

Комісія ООН з прав людини закликає всі держави приділяти першочергову увагу розповсюдженню Загальної декларації прав людини, міжнародних пактів з прав людини та інших документів, а також інформаційних та просвітницьких матеріалів про практичні шляхи здійснення прав і свобод, передбачених цими документами. Комісія наполегливо закликає всі держави включати до програм навчальних закладів матеріали, що стосуються питань прав людини, громадянина. Вітається рішення Генеральної Асамблеї ООН розпочати інформування громадськості про права людини.

Грамотність у цих питаннях має включати не лише обізнаність, але й здатність обстоювати ці права, що означає розуміння різних рівнів захисту прав людини та інституційні механізми їх впровадження, усвідомлення наявних правових і політичних можливостей та альтернатив.

Для Української держави і суспільства досить актуальною є проблема забезпечення прав і свобод особи. Суть цієї проблеми, як зазначає К. Волинка, полягає у недостатньому їх забезпеченні, що виявляється як у певних складнощах у практичній реалізації деяких прав і свобод, закріплених в Конституції України, так і в незадовільному стані їх захищеності [3]. Існуючий розрив між проголошеними в Конституції правами і свободами особи, а також закріпленими в ній гарантіями цих прав і свобод та повсякденною практикою їх реалізації і захисту, на думку автора, можна пояснити тим, що головні передумови ефективного забезпечення прав і свобод особи, якими є громадянське суспільство і демократична правова соціальна держава, ще не склалися.

Аналізуючи історичний досвід минулого і сучасну практику забезпечення прав і свобод особи, можна зробити висновок про необхідність комплексного і системного втілення в життя основних засад громадянського суспільства з

одночасним впровадженням в практику найважливіших положень правової держави в Україні.

Тільки подолавши всі труднощі становлення правової державності і створення основ вільного громадянського суспільства, можна підійти до реального розв’язання проблеми забезпечення прав і свобод особи в Україні.

По мірі того як система вітчизняної громадянської та політичної освіти і виховання стане набувати характеру загальнонаціонального руху і більш чітко викривати фактори, які гальмують в Україні створення умов формування громадянськості і самого громадянського суспільства, виникне необхідність здійснення більш кардинальних соціальних дій, пов’язаних з оновленням загальнодержавної законотворчої практики, яка б відображала позитивну динаміку в формуванні суспільної громадянської правосвідомості. Масова соціальна практика потребує комплексних державно-суспільних цільових програм, які будуть відкривати нові організаційні форми взаємодії профільюючих державних і суспільних структур для здійснення загальнонаціональних і регіональних заходів, що будуть спрямовані на подолання криміногенної ситуації в Україні, моральне очищення та профілактику всіх видів злочинів та правопорушень, а значить – забезпечувати захист прав і свобод громадян.

Суттєві якісні зміни в цьому напрямі відбуваються і в оновлюваній освітньо-виховній, соціокультурній роботі: здійснюються профільовані програми, проекти (Трансатлантична програма ЄС – США підтримки громадянського суспільства в Україні, проект “Освіта для демократії в Україні”, в деяких місцях діють асоційовані об’єднання педагогів, психологів (Асоціація викладачів суспільних дисциплін “Нова доба”), управлінські та комерційні структури, товариства, які сприяють поширенню знань в галузі громадянознавства, зокрема знань про права і свободи громадян та механізми їх захисту. Функціонування подібних структур соціуму, безумовно, виявить суспільні, громадянські соціальні ініціативи, буде сприяти залученню молоді до розвитку різноманітних форм самоуправління в освітньо-виховній роботі навчальних закладів, в оздоровленні способу життя, формуванню політичної та правової культури.

Велика відповідальність освітніх закладів усіх рівнів за формування дієздатних громадян, їх соціально-рольової готовності до життєдіяльності в громадянському суспільстві, виховання толерантності, поваги до прав людини.

Права людини в сучасному світі – могутній пласт загальнолюдської культури. Без його засвоєння неможливо оцінити всю систему складних політичних, соціально-психологічних, соціальних, економічних, міжнародних відносин [4]. Тільки оволодіння культурою прав людини дає орієнтир особистості в оцінці існуючих політичних режимів, гуманітарній та соціальній діяльності держави, правовій та моральній культурі лідерів, правосвідомості народу. Розуміння природного характеру прав і свобод людини звільняє її від значної залежності від держави, дозволяє їй відстоювати свої права від будь-яких посягань.

Сьогодні в Україні все ще відсутня справжня повага до людини та її прав. І це зрозуміло, оскільки деформація правосвідомості, яка проходила десятиліття, глибоке вкорінення нехтування до прав і свобод створили складну ситуацію незахищеності індивіда, його невпевненість в непередбачуваності дій влади.

В цьому контексті першочерговим завданням є навчання культурі прав людини, яке повинно поширюватися і на посадових осіб, і на всіх людей, які проживають на території України.

Визнання у ст. 3 Конституції України людини найвищою соціальною цінністю, її прав і свобод змістом і метою діяльності держави, а утвердження і забезпечення прав і свобод головним її обов'язком, безперечно, має величезне значення, але це положення поки залишається лише

програмною установкою. Це означає, що Україні не можна визнати правовою державою, адже права і свободи особи не стали поки що вищою цінністю.

Зміна цієї ситуації залежить не тільки від держави, яка не має сьогодні ні надійних механізмів захисту прав і свобод людини, ні достатніх економічних ресурсів, ні міцної волі до усунення цієї ситуації.

Потрібні зусилля і правозахисних організацій, і кожної людини, що спрямовані на боротьбу проти порушення прав людини, на встановлення юридичної відповідальності за такі дії. А для цього необхідно мати знання про права людини, про їх роль у забезпеченні нормальної життєдіяльності людей та суспільства в цілому.

Права людини покликані вплинути і на консолідацію політичного протистояння, оскільки в своїй природі вони засновані на принципі “моя свобода не повинна обмежувати свободу інших”.

Знання про права людини дають уявлення про важливий елемент сучасної, зокрема, правової культури. Вони ставлять за мету не тільки виховання людей, формування правового уявлення про права людини як необхідну умову її свободи та рівності, але і створюють правове суспільство, в якому права людини є священними та невід'ємними, а повага і захист прав людини – найважливіша властивість всього укладу державного і суспільного життя.

3. Волинка К. Проблема збереження прав і свобод особи в Україні // Людина і політика. – 2000. – № 1.
4. Права человека: Учебник для вузов / Отв. ред. Е.А. Лукашова. – М.: Норма, 2000.
5. Филонов Г.Н. Гражданское воспитание: реальность и тенденции развития // Педагогика. – 1998. – № 8.

Надійшла до редколегії 18.11.2003 р

Література

1. Концепція громадянської освіти в Україні. Актуальність громадянської освіти в Україні / Колектив авторів: І. Жадан, Т. Клишченко, Л. Мицик, О. Наровлянський, Л. Пономаренко, О. Рудік, С. Рябов, І. Тараненко // Вересень. – 2000. – № 3-4 (13-14). – С. 17-18.
2. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. Проект // Освіта в Україні. – 2002. – № 32. – 9 серпня.